Na het beleg van Leiden (1574) was de Dorpskerk flink beschadigd. Het gesprek over de herbouw liep uit in een knetterend conflict met het Leidse stadsbestuur. Ondanks Leiderdorpse pogingen om eerder te bouwen, kreeg men pas in 1620 toestemming voor de herbouw van de kerk in Leiderdorp. Op de plek waar al honderden jaren een kerk stond. In deze Leiderdorpse kerk komen mensen nu 400 jaar bijeen om te bidden en zingen en om te vieren en rouwen.

Lees hoe de standplaats Leiderdorp voor dominees vaak een keerpunt in hun carrière is. Kijk naar keurige kerkgangers uit de jaren zestig op unieke foto's. Blader in het plakboek van de restauratiearchitect, die de beeldbepalende toren durfde af te breken om de vorm van 1620 terug te brengen. Volg de oude verslagen van de kerkenraad over vechtende ouderlingen en een dominee over verlies van voorrechten. Geniet van het enthousiasme van de 'drie Henken' over hun kerk. Weet waarom de schenkers hun unieke Mitterreither-orgel uit 1781 nooit hebben beluisterd. Verhalen uit het dagelijks leven; een geschiedenis van wat je normaal niet hoort.

Lees over de Dorpskerk: vier eeuwen plaats van geloof, strijd, verbinding en van leven.

Met bijdragen van Haro Hielkema, Frans Grims en fotografie van Jan van 't Zelfde.

Sinds 1883
- uitgevers -

ISBN 9789078342212

Dorpskerk Leiderdorp 400 jaar
Sinds 1883

Martine Zoeteman-van Pelt e.a.

Dorpskerk Leiderdorp 400 jaar

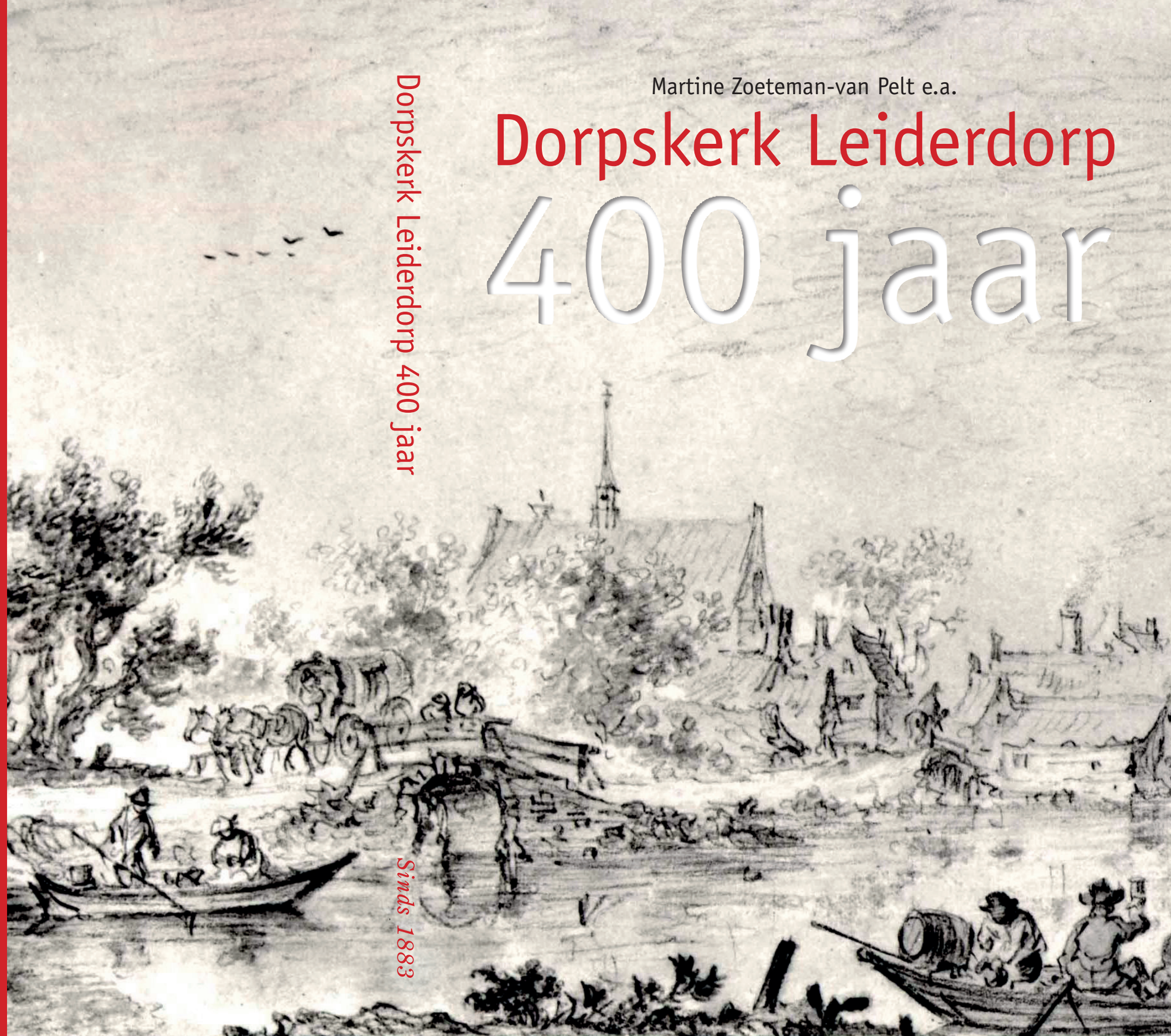

Pastorie

Leids Kindertehuis Voordorp

Dorpskerk

De Leiderdorpse brug

Het Weeshuis

Van der Doeshofje

Veer naar Zoeterwoude bij
Herberg de Ooijevaar aldaar

Inhoud

Het begin 11
Heibel om herbouw 15

Kerkgangers 19
Aantallen 20
Leidse connectie 24

Organisatie 33
Censuur en moraal 35
Andere geloofsrichtingen 39
Zorg voor de ander 41
Weeshuis 42
Van der Doeshofje 44
Inkomsten voor de armenzorg 46
Het veer 46
As ophalen 48
Waag 49
Het kerkepad 50
Interview: Drie kosters die Henk heten 54
Henk Klein Nagelvoort 54
Henk de Ruiter 56
Henk van der Velden 57

Het gebouw 59
Piet van der Sterre: 'Vroeger bouwde men met liefde' 64
Torenspits 65
Kerk zonder toren 67
Innerlijke openheid 68
Gaaf interieur 69
Pruikentijd 71
Katheder op wieltjes 72
Historisch kijkmeubel 73
Een blij interieur 74
Klein kind met een grote bril 76
Een 'kuip' in de kerk 78
Preekstoelen en plattegronden 81
Kerkbezoek 88
Predikanten 90
Predikantenanalyse 90
Bijzondere banken 92
Van 'heren- en vrouwe bank' naar 'regeeringsbank' en tenslotte herenbank 93
Luifelbank 95
Het Mitterreither-orgel 97
Komst van het orgel 97
Orgelbouwer 100
Aanpassingen van het gebouw 101
Kenmerken van het orgel 103
Officiële ingebruikneming 105
Orgel restauraties 107
Koren 111
Raam 115
Avondmaalsset 120

Graven 123
Begraven in de kerk 125
'Nieuwe beeldenstorm' 127
Begraafplaats 131

Verenigingsleven 136
Dateer je eigen Dorpskerk 140
"Als het resultaat er is, vergeet je bijna de weg er naar toe." 144
Jubileumlied 'Huis van God en huis van mensen' 148

Tijdlijn 150
Nawoord van de auteurs 173
Noten 178

> (Detail) Kaart van het beleg van Leiden, 1573-1574, Jan Stemmers, naar Joost Jansz. Bilhamer, naar T. Reets, in of na 1717, Rijksmuseum.

naar de Leidse ambachtsheren, om vervolgens nog meer macht kwijt te raken. De Leidenaars willen namelijk dat de schout en ambachtsbewaarders met de kerkeraad over de beroeping gaan vergaderen. De kerkeraad berust.[38]

Bij die vergadering in de consistorie komt het tot een nominatie van 3 personen. Deze mannen mogen de komende tijd komen lezen en zingen, maar de ambachtsheren zullen daar niet bij zijn.[39] Gekozen wordt Maarten Klinkenberg uit Noordwijk.[40]

Over die uitkomst zijn de ambachtsheren in Leiden zeer misnoegd. Zij recommanderen zeer vriendelijk doch dringend Teunis van Arlen, de schoolmeester van Sassenheim.[41] Die is tweede geworden. De schout gaf namens de ambachtsheren aan de kerkeraad door dat zij geen kiesrecht zou hebben, maar uitsluitend 3 personen mocht voorstellen, waaruit de ambachtsheren kozen.[42]

Dominee Jeremias Hollebeek had zwaar de smoor in over deze zaak. Dat resulteerde in een naschrift in de kerkeraadsnotulen: "NB. Tot mijn verdediging voor het nakomende geslagt". Het is een verantwoording van de predikant dat hij tot zijn uiterste vermogen geijverd heeft voor de vrije verkiezing van een schoolmeester, maar dat hij uiteindelijk heeft "berust, en gehoorsaemt gelijk mijn pligt was". Een deel van de kerkeraad bleef bij de dominee morren, tot aan "een uur voor de beroepinge".[43]

Het armenbusje. Foto Jan van 't Zelfde.

Het ambachtswezen is nooit geëindigd, ondanks pogingen van Leiden rond 1850 om Leiderdorp te verkopen.[44] De huidige burgemeester van Leiden, Henri Lenferink, is dus nog steeds de ambachtsheer van Leiderdorp. Wel kwam er aan het begin van de negentiende eeuw meer zeggenschap voor Leiderdorp in de vorm van een eigen gemeentebestuur.

Dit collecteblok hing bij gebruik van de begraafplaats aan het hek bij de uitgang. Zoals uit het opschrift blijkt was de opbrengst voor de armen.[45]

Toch bleven er soms botsingen, of misschien beter: een overlap tussen beide plaatsen voorkomen, maar nu meer op kerkelijk gebied.

In 1900 was er een grensconflict met de Leidse diaconie. Aanleiding was de situatie rondom de weduwe Boom-Metz, die met 7 kinderen achterbleef, waarvan er wellicht vier in het weeshuis zullen worden opgenomen.[46] Mejuffrouw Bosman in Leiden, lid van de Vereeniging voor armenzorg, vroeg de Leiderdorpse kerkeraad een bijdrage om twee kinderen van de weduwe in het weeshuis te kunnen plaatsen.

Deze situatie toont het grote probleem van de Leiderdorpse kerk: wie zorgt en betaalt voor de armen, die kerkelijk nog onder Leiderdorp vallen, maar feitelijk in Leiden wonen?[47] Uit de brief aan het classicaal bestuur van Leiden over die kerkgrenzen wordt veel duidelijk. Op 1 januari 1897 zijn de Haarlemmertrekvaart, Maresingel, Herensingel en Zijlsingel met de verschillende lanen en straten, en de Lage Rijndijk tot aan de gestreepte buurt door Leiden van Leiderdorp geannexeerd. Bovendien werd een groot deel van Zoeterwoude (de Hoge Rijndijk tot aan de Roomburgerbrug) onderdeel van Leiden. Dit gedeelte, waar een populatie van zo'n 400 à 500 arbeidersgezinnen woonde en waar nog steeds gebouwd werd, viel ook kerkelijk onder Leiderdorp.

Maar in de Dorpskerk komen ze niet. Dominee Johannes Nierstrasz is tamelijk scherp in zijn brief aan de classis. De inwoners van Leiden die kerkelijk onder Leiderdorp vallen, gaan voor alles naar Leidse kerken, als ze al gaan. Maar alleen voor de bedeling weten ze heel goed dat ze onder Leiderdorp vallen, want de bedeling door een dorpsgemeente is immers beter dan die door de stad. Dat is volgens de predikant dan ook de enige reden voor contact met de Leiderdorpse kerkelijke gemeente. Niet alleen de inwoners van Leiden, maar ook de stadspredikanten krijgen in deze brief een flinke veeg uit de pan.

Nierstrasz ziet voor de toekomst de bui al hangen. Er wordt flink bijgebouwd daar. Ziekenbezoek, kerkelijke tucht, toezicht op dopen en de toegang tot het avondmaal, het kan niet goed geregeld worden vanuit Leiderdorp, omdat deze Leidenaars daar niet bekend zijn.

Slechts vijf mensen uit voornoemde wijken hebben een vaste plaats in de Dorpskerk. Ter illustratie: in dat deel van de kerk waar zij zitten, is de driemaandelijkse collecteopbrengst *f* 100. Dat zijn de inkomsten; de druk is groot, zo geeft dominee Nierstrasz aan. Jaarlijks bedraagt de bedeling in die wijken echter 1500 tot 1800 gulden. Dit gaat ten koste van de bedeling van de echte Leiderdorpse lidmaten, van wie al generaties hier kerken.

waarschijnlijk in de tweede helft van de achttiende eeuw en die kraam was voor de kermis. In 1781 bleek de prijs fors gestegen naar *ƒ* 3.[95] Dit standgeld kwam ten goede van de armen.

Aan de Kerklaan bevond zich vroeger ook het schoolhuis, waar gekerkt werd toen de herbouw van de Dorpskerk op zich liet wachten. De pandjes aan de Kerklaan op de foto zijn ooit op de plaats van de school gebouwd, maar in 1986 gesloopt.

Het kerkepad

De Kerklaan is een onderdeel van het kerkepad, waarlangs kerkgangers uit de polder naar de kerk gingen. Op een landkaart van 1687 staat het 'Kerck Padt' met name genoemd, maar ook op eerdere kaarten, zoals die van 1611 staat deze rechte weg al ingetekend.[96]
Dirk van Teijlingen (1916-2012) die destijds aan de Hoogmadeseweg 24 woonde, vertelde erover: "Het pad liep door de weilanden, langs de boerderij van Samsom richting Munnikenpad, waar nu het Munnikenpark is. Links daarvan is nu de Van Diepeningenlaan, rechts is

Dirk van Teijlingen helpt mee met stoelen schoonspuiten.
Privécollectie familie Van Teijlingen.

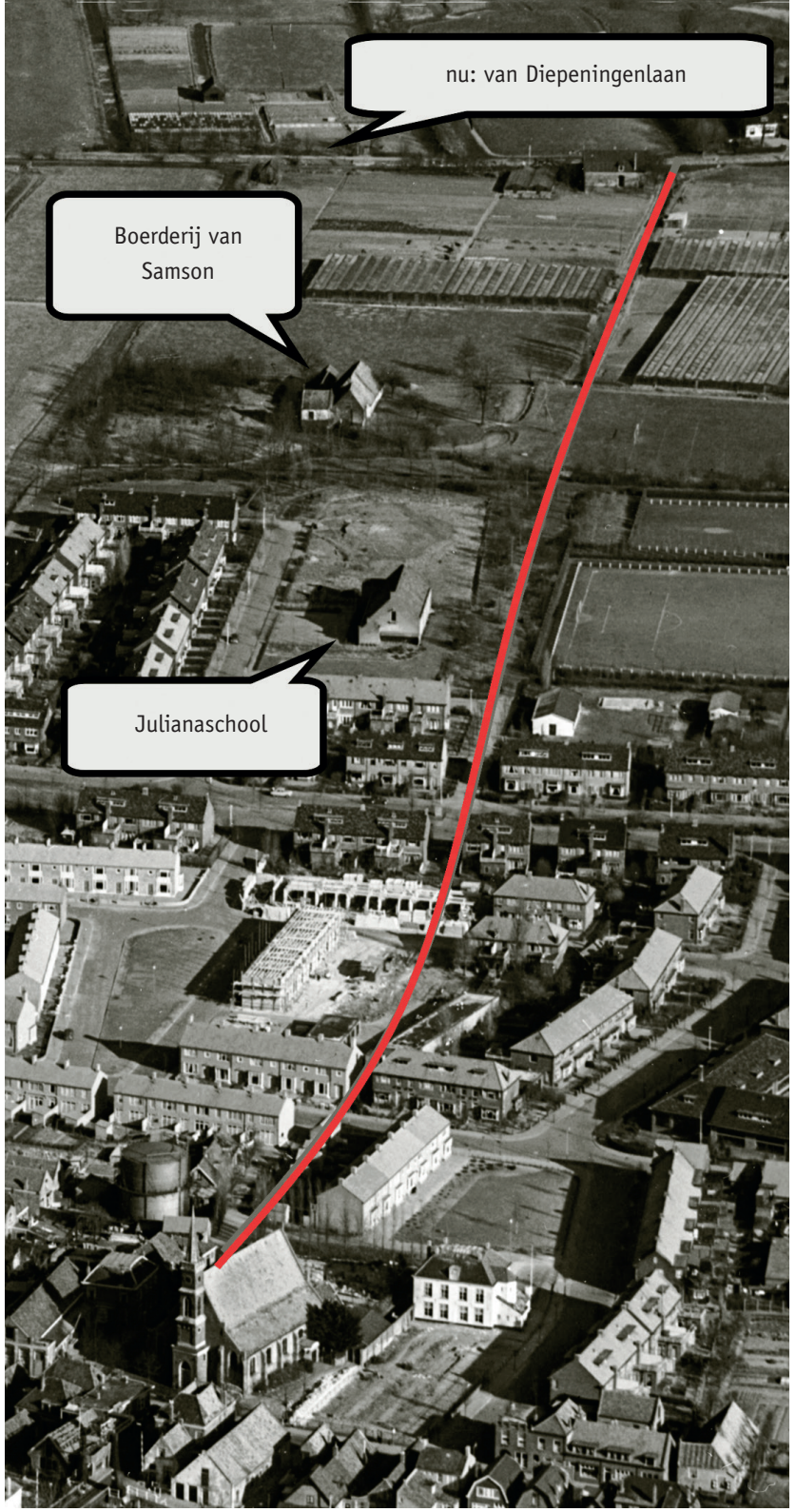

Het kerkepad nader bekeken met behulp van een detail uit een luchtfoto uit de jaren vijftig van de twintigste eeuw. Foto Aviodrome, Lelystad.